

IZOBRAŽEVANJE IN PROMOCIJA PRI OHRANJANJU NEPREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE ALI ZAKAJ BOLJE ZDAJ KOT NIKOLI, ČEPRAV JE VLAK ŽE SKORAJ ODPELJAL

Razglabljanja

Upam si trditi, da bi na vprašanje, kakšen je v Sloveniji trenuten odnos splošne javnosti do nepremične kulturne dediščine in službe, ki jo skuša ovrednotiti in ohranjati, večina konservatorjev, zaposlenih v območnih enotah Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (v nadaljevanju ZVKDS), odgovorila podobno – in sicer, da je ta zelo zaskrbljujoč oziroma slab.

Danes smo torej konservatorji in s tem konservatorstvo precej na slabem glasu. Investitorji, ki z investicijami posegajo v nepremično kulturno dediščino ali na njena območja, nas imajo pogosto za nazadnjake oziroma zaviralce razvoja. Splošna javnost pa, še posebej v zadnjih letih, ko sta tudi Slovencem gospodarska in finančna kriza pokazali svoje ostre zobe, našo službo vidi predvsem kot nepotrebno davkoplačevalsko breme.

Očitno je šlo nekaj hudo narobe, saj je še pred stotimi leti France Stele kot pionir slovenske konservatorske stroke v širši javnosti veljal za zaupanja vrednega strokovnjaka oziroma osebo, ki je bila deležna enakovrednega spoštovanja kot takrat vodilni slovenski arhitekti in gradbeniki. Kaj se je torej v stoletju razvoja konservatorstva zgodilo, da smo konservatorji padli tako nizko na lestvici javne priljubljenosti?

Krivično bi bilo trditi, da je bil pred stoletjem konservator uspešnejši, kakor je danes. Razlike v načinu dela in količini varovane nepremične kulturne dediščine so prevelike za preprosto primerjavo. Treba je upoštevati tudi dejstvo, da so se v tem razmeroma kratkem obdobju bistveno spremenile tudi slovenska družba in njene vrednote. Pozitiven odnos do stavbne dediščine, ki je bil nekoč nekaj samoumevnega, že skoraj prirojenega, se je dodobra izgubil. Slab odnos do naše službe in njenega dela med drugim povzroča dejstvo, da splošna javnost o tem, kaj konservatorji dejansko počnemo in kako veliko lahko konservatorska stroka z uspešnim delom prispeva slovenski družbi, ve bolj malo. Na žalost naše delo zadnje čase povezujejo predvsem z birokratskim izdajanjem kulturnovarstvenih pogojev in soglasij lastnikom nepremične kulturne dediščine, kar pa resnici na ljubo tudi ni (pre)daleč od resnice.

Naslednja šibka točka so mediji. Največ se namreč o našem delu v slovenskem medijskem prostoru govori, kadar nas del javnosti ali konkretni investorji izpostavljajo kot oviro v razvoju ali kot dežurne krivce za raznovrstne krivice, ki so se jim zgodile. Tu se pojavi spet nov problem. Na žalost je že kar nekako utečena praksa, da na včasih že precej neokusno in krivično blatenje konservatorske službe nihče od odgovornih ne odgovori. Kje je razlog za to, ne vem. Prepričana pa sem, da to naši službi prej škodi kot koristi.

Zdi se, da se dosedanje vodstvo ni dovolj zavedalo, kako pomembna sta informiranje in vključevanje širše javnosti. Osebno menim, da bi to nujno morala biti ena izmed pglavitnih nalog ZVKDS. In to predvsem v praksi, ne le kot ena lepo zapisanih

alinej v Zakonu o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1), v katerem je kar nekaj členov namenjenih promociji nepremične kulturne dediščine. Kako pa v praksi temu sledimo?

Izdajanje vodnikov o slovenski kulturni dediščini, vsakoletna organizacija Dnevoev evropske kulturne dediščine (DEKD) in podelitve Steletovih nagrad, skrb za spletno stran ZVKDS in še nekatere druge dejavnosti so sicer pohvalne, vendar pa ne zadostajo in tudi v bodoče ne bodo, če želimo našo vse bolj potapljujočo se ladjo potegniti na suho. Reševanja problemov se bo treba lotiti sistematično z jasno postavljenim ciljem, to pa je ozaveščena javnost. Dosedanje konservatorske izkušnje so namreč nedvoumno pokazale, da je tam, kjer investorji oziroma lastniki sami spoznajo vrednote varovanja nepremične kulturne dediščine, praviloma najlažje doseči cilj varovanja. Konservatorji torej za lažje delo in doseganje dobrih rezultatov nujno potrebujemo ozaveščene sogovornike, bodisi v vlogi lastnikov, arhitektov, projektantov oziroma najbolje kar vseh, ki so vpleteni v proces njenega ohranjanja.

Dejstvo je namreč, da je pri nas še vedno največji del odgovornosti za nepremično kulturno dediščino v rokah lastnikov. Največji delež krivde za to stanje nosijo ljudje, ki krojijo slovensko kulturno politiko z najvišjih položajev in v kulturni dediščini ne vidijo priložnosti in enega izmed pomembnih identifikacijskih atributov na nacionalni ravni. Povedano preprosteje: dokler se država ne bo zavedala kapitala, ki ga ima dobro varovana in vzdrževana nepremična kulturna dediščina, bo težko o tem prepričati njene državljane, ki so neposredno vključeni v procese varovanja. Načinov, kako bi država lahko podprla dejavnosti, povezane z varovanjem nepremične kulturne dediščine, je veliko. Med njimi je mnogo takih, ki niso nujno povezani s pretiranimi finančnimi vložki, zato slabo finančno stanje države ne more in ne sme biti opravičilo za nezadovoljivo ukrepanje.

Eden izmed načinov, kako brez finančnih izdatkov izboljšati razmere v konservatorstvu, bi bila dodelitev določenih pristojnosti konservatorjem kot strokovnjakom, ki so neposredno vključeni v proces vrednotenja in varovanja nepremične kulturne dediščine. Veljavna zakonodaja nam namreč ne pušča prav dosti manevrskega prostora. Dostikrat lahko le nemočno gledamo, kako posamezni neozaveščeni investorji dediščino uničujejo pred našimi očmi, vzvodov, da bi ukrepali, pa nimamo. Problem nedelovanja oziroma nemoči inšpekcijske službe na področju stavbne dediščine je prekompleksen, da bi o njem razglabljali na tem mestu. Lahko pa ugotovim, da je nedopustno, da se moramo konservatorji prepogosto ukvarjati s tem, da bodo odločbe, ki jih izdajamo, s pravnega vidika neoporečne, medtem ko nekateri agresivni investorji vsej splošni in strokovni javnosti na obeh brez strahu pred posledicami, povzročajo nepopravljivo škodo na stavbni dediščini, ki velja za javno dobro.

* Aleksandra Renčelj Škedelj, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., konservatorica, ZVKDS OE Ljubljana. 1000 Ljubljana, Tržaška 4, aleksandra.rencelj@zvkd.si.

Navsezadnje je Slovenija ena izmed držav, ki si je skrb za kulturno dediščino zapisala tudi v ustavo (Ustava RS, 5. člen) in se s podpisom t. i. Beneške listine iz leta 1964, ki govori o ohranjanju in oblikovanju arhitekturne dediščine, tudi na mednarodni ravni zavezala, da bo skrbela za njeno varstvo. Kljub temu pa je v dosednji praksi le redko videti, da je pri nas nepremična kulturna dediščina spoznana kot skupno dobro in temu primerno obravnavana na državni ravni. Lepo bi bilo, ko bi se nam končno posrečilo prepričati tiste, ki razpolagajo z vzvodi moči, in širšo javnost, da je vzdrževana in dobro ohranjena dediščina prej priložnost za razvoj kakor pa ovira.

Zaradi šibke družbene ozaveščenosti o pomenu nepremične kulturne dediščine, pomanjkljivega znanja obrtnikov in pogosto neustreznih izhodišč sodobne arhitekturne prakse, se temeljni pogoj t. i. Beneške listine, ki govori o sožitju novega in starega, pri nas v praksi upošteva premalokrat. Deloma je za to kriva tudi sodobna arhitekturna stroka oziroma posamezni arhitekti, ki kakor da ne zmorejo več dolgoročnega pogleda v arhitekturno prihodnost, ampak so nestrpni s svojo potrebo, da dano arhitekturno tkivo zaznamujejo s svojimi »veledeli«. Ne morem se znebiti občutka, da nekateri izmed teh snovalcev »biserov« sodobne arhitekture ne zmorejo preseči uporabe metodologije učinka šoka, ki je sicer značilna za sodobno zabavno industrijo. Rešitve, ki so nastale pred stotimi leti, ko sta nestor slovenskega konservatorstva France Stele in vodilni arhitekt tistega časa Jože Plečnik skupaj premišljeno snovala posege v staro arhitekturno tkivo, pa bodo po drugi strani zagotovo preživele in ohranile svoje dostojanstvo še dolgo potem, ko bo učinek šoka ob nekaterih novodobnih stvaritvah že zdavnaj popustil. Danes je na žalost stanje tako, da konservator in arhitekt le redko zagovarjata skupno stališče in delujeta bolj kot nasprotnika in ne kot sodelavca.

Pomanjkanje poglobljenega znanja o dediščini, v katero lahko posegajo različni posamezniki, je na podedovani nepremični kulturni dediščini povzročilo že ogromno nepopravljive škode. V zadnjem času pa prispeva tudi nizek ugled konservatorske službe pri nas. Razmere za večjo uspešnost pri varovanju nepremične kulturne dediščine in ugled konservatorstva se ne bodo izboljšali, vse dokler se ne bo ustrežnejši odnos širše javnosti do kulturne dediščine kot javne dobrine. Ko bo javnost razumela odgovore, na kaj, kako in predvsem zakaj deluje konservatorska služba, se bodo stvari začele premikati na bolje. V človeški naravi je namreč, da se stvari, ki jih ne poznamo dovolj, bojimo in do njih zato pogosto razvijemo negativen odnos.

Za začetek bi bilo treba korenito poseči v utečen ritem konservatorjevega birokratskega dela in mu znova omogočiti poglobljeno strokovno delo, katerega del je tudi proces ozaveščanja širše javnosti. To nekateri konservatorji tudi že uspešno počnejo. Pred nekaj leti je tako, na primer, nastal tudi projekt »Spoznaj, Varuj, Ohrani«, ki z delavnicami za predšolske in šoloobvezne otroke približuje varovanje nepremične kulturne dediščine generaciji,

ki bo šele čez nekaj let dejavno sodelovala pri oblikovanju družbenih vrednot (Antonič 2013). Pohvaliti pa gre tudi ob stoletnici delovanja konservatorske službe na Slovenskem izdano publikacijo trinajstih etnologov konservatorjev, zaposlenih v ZVKDS, *Etnološko konservatorstvo in varstvo dediščine na Slovenskem* (Tercelj Otorepec 2013), ki so jo konservatorji v sodelovanju s Slovenskim etnološkim društvom vse leto predstavljali širši javnosti. Vendar pa, kljub hvalevredni angažiranosti posameznikov, menim, da gledano dolgoročno, takšni samoiniciativni projekti brez sistematične državne podpore ne bodo zmogli sami zapolniti vrzeli, ki bi jo bilo nujno treba začeti zapolnjevati na ravni celotne službe za varstvo nepremične kulturne dediščine.

Poleg omenjenega nujnega zmanjševanja zbirokratiziranosti konservatorskega dela bi moral zato ZVKDS celostno, sistematično in sodobnemu času primerno urediti tudi področje izobraževanja in promocije nepremične kulturne dediščine. Izobraževanje bi se moralo osrediniti na predšolske in šoloobvezne otroke in hkrati na razne interesne in lokalne skupnosti, vključno z njihovim uradniškim aparatom, ki je pogost in pomemben sogovornik v procesu varovanja in promocije nepremične kulturne dediščine na lokalni ravni. Skrajni čas je, da ZVKDS postane pobudnik raznih tematskih delavnic, predavanj, okroglih miz, posvetov in ne več samo slušatelj oziroma udeleženec.

ZVKDS bi moral več časa nameniti tudi medijskemu predstavljanju uspešnih projektov širši javnosti. Zdi se, kakor da sodobnih sredstev obveščanja ne znamo uporabiti v svoj prid. Premalokrat iščemo njihovo pozornost, preskromni in sramežljivi smo v primerjavi s pogosto precej neposrednimi javnimi napadi na naše delo. Če nam bo v prihodnosti dejansko uspelo prepričati širšo javnost, da je skrb za nepremično kulturno dediščino ne le naloga, temveč tudi priložnost za vse nas, bodo tudi mediji sami došli, da gre za omembe vredno temo.

Z upanjem na boljše čase za konservatorstvo in s tem z upanjem na ohranitev tiste kakovostne nepremične kulturne dediščine, ki je v našem kulturnem prostoru še ostala, pa za konec še enkrat predlagam, da bitko za ohranitev nepremične kulturne dediščine s papirjev čim prej preusmerimo na teren, med ljudi. Dobesedno. Začnimo danes – dela je ogromno, nas pa je vedno manj.

Literatura

ANTONIČ, Milena: Spoznaj, varuj, ohrani. *Glasnik SED* 53/1–2, 2013, 172–173.

TERCELJ OTOREPEC, Mojca (ur.): *Etnološko konservatorstvo in varstvo dediščine na Slovenskem*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva; 47), 2013.

Zakonodajni viri

Ustava Republike Slovenije. *Ur. l. RS*, št. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03 in 69/04. Zakon o varstvu kulturne dediščine. *Ur. l. RS*, št. 16/08, 123/08, 8/11, 30/11 - Odl. US, 90/12 in 111/2013.